

к.е.н., професор Небава М.І.
Інститут менеджменту і екології
та економічної і екологічної кібернетики
Вінницький національний технічний університет

ПОШУК ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДІАЛЕКТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОСНОВНИХ СУБ'ЄКТІВ МАКРОСЕРЕДОВИЩА

В статті з'ясовуються необхідність пошуку та напрями формування ефективної моделі соціальної поведінки бізнесу на шляху до повномасштабного соціально-економічного партнерства

Ключові слова. Соціально-економічне партнерство, економічний діалог, соціальний діалог, соціальна відповідальність бізнесу, соціальний капітал, модель соціальної поведінки бізнесу.

Постановка проблеми. Формування соціально-орієнтованого демократичного українського суспільства передбачає необхідність суттєвих зрушень у взаємовідносинах між основними суб'єктами макросередовища. Пошук ефективної моделі стосунків між ними сьогодні іде у край суперечливо, далеко не завжди послідовно та результативно, хоча поступово відбувається скорочення відстані між цими суб'єктами. В процесі активної демократизації суспільства влада уважніше прислухається до масових народних настроїв та інтересів і дедалі більше намагається принаймні говорити те, що хочуть почути широкі верстви населення. Народ дедалі менше налаштований вибачати владі (і політикам в цілому), якщо вони бодай говорять не те, що він бажає почути.

Варто зазначити, що, на жаль, в процесі пошуку такої діалектичної єдності суб'єктів соціально-економічного життя практично випадає така невід'ємна частина суспільної макроекономічної системи як сфера бізнесу. Його відносини як з державою, так і з населенням (у вигляді або найманих працівників, або членів політичних та інших громадських організацій), на жаль, здебільшого будуються на конфліктних суперечливих засадах. Бізнес, на думку держави, приховує прибутки від оподаткування, держава, на думку бізнесу, стягує надмірні податки чи веде обтяжливу регуляторну політику; бізнес, на думку

працівників, недооцінює працю та занижує рівень зарплати, працівники, на думку бізнесу, працюють недостатньо продуктивно. Не менш серйозними сьогодні в суспільстві є суперечності між самими бізнес-угрупованнями, підприємствами, різними секторами макросередовища.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми формування сучасних ефективних форм соціальної поведінки взаємодії різних суб'єктів соціально-економічного і суспільного життя, доволі суперечливий розвиток соціального партнерства привертають все більшу увагу науковців.

Зараз дослідження проблем соціального партнерства здійснюються за двома напрямками: в контексті постіндустріальних тенденцій і в аспекті ринкової трансформації інверсійного типу. За першим напрямком тему соціального діалогу розробляли Д. Белл, В. Іноземцев, Й. Метцнер, Д. Норт, О. Тоффлер, Л. Турроу, Й. Хентце, О. Уільямсон, Ф. Фукуяма та ін. Другому напрямку присвячено роботи Д. Богині, М. Волгіна, В. Геєця, О. Грішнкової, Г. Задорожного, Д. Карпухіна, Б. Кваснюка, А. Колота, Л. Костіна, Е. Лібанової, Д. Львова, В. Майєра, А. Нестеренка, В. Новікова, В. Радаєва, В. Смоловика, Л. Шевченко, С. Українця та ін.

Однак деякі аспекти цієї складної, динамічної проблеми ще не достатньо вивчені. До них можна віднести: зміст і форми постійного інституціоналізованого діалогу між найманими працівниками та їх профспілками, з одного боку, і підприємцями та їх об'єднаннями на різних рівнях, – з другого; механізм вироблення взаємоприйнятних рішень, співвідношення соціального діалогу, соціального партнерства і трипартизму, шляхи розв'язання конфлікту інтересів і механізму їх узгодження та ін.

Мета статті. Проаналізувати необхідність ефективного соціально-економічного діалогу між суб'єктами владних повноважень, суб'єктами економічної діяльності та організаціями громадянського суспільства не бізнесового спрямування у процесі розробки й ухвалення рішень соціально-економічної політики.

Виклад основного матеріалу. Розв'язок існуючих суперечностей та пом'якшення сучасних взаємних претензій між державою, бізнесом та населенням має ґрунтуватись на тривіальній логічній схемі, відомій з класичного курсу економіки, яка описує головний принцип функціонування ринкової економічної системи.

Варто нагадати, що незалежно від бажання різних сторін і політичної

кон'юнктури: громадяни є власниками головного ресурсу економіки – праці, бізнес є способом застосування цього ресурсу для збільшення суспільного багатства, а держава є створювачем сприятливих умов, у яких цей процес відбувається.

Такий взаємозв'язок засвідчує, що порозуміння між цими сторонами знайти об'єктивно можливо. А те, що забезпечення високих темпів економічного зростання та подальше здійснення євро інтеграційного соціально-економічного поступу України потребують консолідації економіки та суспільства, засвідчує, що це порозуміння знайти потрібно.

Шлях встановлення цього порозуміння необхідно відшукувати через економічний діалог – тобто враховуючи процес стійкої взаємодії між суб'єктами владних повноважень, суб'єктами економічної діяльності та організаціями громадянського суспільства не бізнесового спрямування у процесі розробки й ухвалення рішень соціально-економічної політики.

Економічний діалог має розглядатися не як «круглий стіл» чи засідання погоджувальної ради, а як тривалий інтегрований багаторівневий процес.

В рамках економічного діалогу бізнес набуває усвідомлення, що він є рівноправним партнером побудови майбутнього нації. Це спонукатиме представників бізнесу до вдумливого аналітичного опрацювання становища у сфері їхньої професійної діяльності та національній економіці в цілому і формування кваліфікованих пропозицій щодо побудови державної економічної політики.

Невід'ємною частиною економічного діалогу є діалог між соціальними партнерами щодо обстоювання прав найманих працівників.

Прозорий економічний діалог між владою та бізнесом суттєво знижує ризики ведення бізнесу за рахунок збільшення передбачуваності державної економічної політики.

Економічний діалог надає можливість створення сприятливих умов для розвитку пріоритетних галузей не через галузеві преференції чи інші вибіркові заходи, а через утворення комплексу макроекономічних умов та орієнтацію політики, які сприятливі саме для таких галузей. Це робить можливим своєрідний «економічний протекціонізм», який здійснюється на суто ринкових міжнародно визнаних засадах.

Економічний діалог відіграє роль генератора позитивних соціальних новацій та своєрідного «фільтру» для відокремлення недоцільних для

суспільства нововведень. Продуктивність економічного діалогу залежить від врахування трьох базових постулатів, які впливають із самої макроекономічної суті ринкової економіки.

1. Соціальний діалог має враховувати умови функціонування бізнесу.

З нашої точки зору, головною причиною обмеження дієвості соціального партнерства сьогодні є надмірне звуження предмету діалогу, який переважно не виходить за рамки соціально-трудових відносин [1,2]. В Україні підвищення дієвості соціального діалогу можливе лише в разі охоплення ним більш широкого спектру питань, які стосуються усвідомлення тісного зв'язку між розвитком вітчизняного бізнесу та умовами і результатами трудової діяльності його працівників, а відтак – долучення учасників соціального діалогу до обстоювання спільних з бізнесом інтересів в діалозі з державою.

Отже, має відбуватися поступова еволюція від соціального до економічного діалогу, яка має супроводжуватися розширенням кола суб'єктів – учасників діалогу та об'єктів – питань, охоплених діалогом.

2. Бізнес має бути суспільно відповідальним.

Асоціальність поведінки багатьох бізнесових структур вже створила благодатне підґрунтя для поширення популістських настроїв серед низки політичних партій та рухів. Подолання таких настроїв без відновлення суспільної відповідальності бізнесу вже неможливе.

Основним предметом суспільної відповідальності бізнесу є поліпшення становища у сфері оплати та умов праці. Для сучасного типу бізнесу головною конкурентною перевагою є людський капітал [3], а відтак він орієнтований на підвищення вартості робочої сили і йому об'єктивно притаманний високий рівень соціальної орієнтованості. Сьогодні через нееквівалентні відносини з працівниками бізнес програє конкуренцію на ринку праці за продуктивних фахових працівників, а значить – програє в конкурентній боротьбі.

Соціальна відповідальність передбачає не лише виконання бізнесом усіх законодавчо закріплених зобов'язань перед суспільством, але й участь в реалізації різноманітних програм, пов'язаних із задоволенням суспільних потреб, ініціативне перевищення цих стандартів в окремих сферах [4].

Внаслідок соціально відповідальних дій бізнесом створюється так званий «соціальний капітал» – і моральність та довіра як важливі елементи соціального капіталу посідають вагоме місце серед сучасних чинників конкурентоспроможності.

3. Держава має бути гарантом стабільних та прозорих умов, в яких функціонує та отримує прибуток бізнес.

Суспільна відповідальність бізнесу може розвиватися повною мірою лише на базі його прибуткового функціонування і високої конкурентоспроможності. А отже, поняття суспільної відповідальності бізнесу нерозривне з поняттям відповідальності держави перед бізнесом за створення умов для зміцнення конкурентоспроможності національних компаній, заохочення їхнього розвитку.

Зрозуміло, що впровадження цих постулатів змушує кожен із сторін економічного діалогу вийти за рамки власної функціональної заданості. Це – непросте завдання, але виконати його необхідно.

Зрушення з місця економічного діалогу потребує від держави як стратегічно орієнтованого суб'єкта, на нашу думку, активізувати бізнес до соціально спрямованих дій шляхом запровадження комплексу спеціальних стимулів. Такими заохочувальними засобами можуть бути:

- Фіскальні засоби заохочення соціальної відповідальності бізнесу. Вони тісно пов'язані з процесами реформування податкової системи та між бюджетних відносин.
- Дії держави на ринку праці, спрямовані на заохочення підвищення зайнятості, лібералізацію ринку праці, спрощення процесів пошуку, найму та підготовки працівників, в тому числі – для приватних компаній.
- Активне пропагування цінностей та стандартів соціально відповідального бізнесу, підвищення поінформованості суспільства про кращу та успішну господарську практику, розвиток таких засобів заохочення соціально відповідального бізнесу як рейтинги соціальної відповідальності, якості, проведення відповідних конкурсів, надання премій, почесних звань, нагород тощо.
- Державна підтримка національних і міжнародних ініціатив, пов'язаних з активною соціальною відповідальністю, сприяння запровадженню міжнародних соціальних стандартів ведення бізнесу та приєднанню компаній, що працюють на території України, до національних програм та міжнародних ініціатив соціальної спрямованості.

Важливим підґрунтям для економічного діалогу може стати також запровадження стосунків державно-приватного партнерства, яке полягає у встановленні довгострокових відносин між суб'єктами владних повноважень та

підприємствами чи їх громадськими об'єднаннями з приводу вирішення важливих для усього суспільства соціально-економічних проблем.

Щодо подальших досліджень проблеми, окресленої у назві статті, то необхідними повинні бути такі, що спрямовані на формування нової якості соціального капіталу, як фактора експоненційного зростання, що максимізує економічні результати соціально-орієнтованого типу.

Висновки. Перехід від моделі соціальної поведінки бізнесу, обмеженої формулою «сплата податків і зарплат плюс благодійність» до повномасштабного соціально-економічного партнерства є для України одним із визначальних політико-економічних пріоритетів і завдань сучасного етапу суспільно-економічного розвитку і має стати конкретним продуктом економічного діалогу. Саме такий перехід дозволить утворити підґрунтя для формування соціально орієнтованої ринкової економіки, в якій економічний розвиток має очевидний та прозорий соціальний ефект, а соціальна політика виглядає не альтернативою, а базисом політики економічного розвитку.

Список літератури

1. Небава Н.И., Небава И.Н., Дворников Н.Е. Реформирование трудовых отношений и развитие социального партнерства в Украине // Духовное возрождение: сборник научных и научно-прикладных трудов. Выпуск XI и XII: Начало. – Белгород, БелГТАСМ, 2002. – С.215-225.
2. Петровський О.І. Роль соціального партнерства в становленні найманої праці в трансформаційній економіці. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Харків, 2002. – 18 с.
3. Грیشнова О.А. Людський розвиток: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
4. Небава М.І., Небава І.М. До питання про соціальну відповідальність бізнесу // Теорії мікро-макроекономіки: Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу і аспірантів. Академія муніципального управління. Випуск 28. – Київ. – 2006. – С.15-21.